

Левчук В.О.

*аспірант відділу проблем кримінального права, кримінології
та судоустрою Інституту держави і права ім.*

В.М.Корецького НАН України

ОЗНАКИ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІРИ

Упродовж останніх років тероризм трансформувався у глобальну транснаціональну проблему, на протидію якій створено нову міжнародну архітектуру, що враховує, насамперед, нові технічні можливості, які є у терористів (наприклад, штучний інтелект, безпілотні літальні апарати, кібератаки), особливості терористичних організацій у міжнародному та національному вимірах. У щорічній доповіді Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) стосовно здійснення Глобальної контртерористичної стратегії ООН від 20 квітня 2018 року [1] відзначається, що, незважаючи на важливість багатостороннього співробітництва у сфері протидії терористичним загрозам, все ж основна відповідальність за протидію тероризму несуть конкретні держави, оскільки вони зобов'язані захищати населення від терактів [2].

Тероризм як явище притаманне і нашій державі, одним із проявів якого є діяльність терористичних організацій, у тому числі самопроголошених «Донецької народної Республіки» (далі – «ДНР») та Луганської народної республіки» (далі – «ЛНР»), які згідно з правовою позицією Верховного Суду визнані терористичними організаціями [3]. Як зазначено у Концепції боротьби з тероризмом в Україні, затвердженій Указом Президента України від 5 березня 2019 року № 53/2019, найбільшу терористичну загрозу для України становить агресивна політика Російської Федерації, спрямована на дестабілізацію ситуації в державі, в тому числі шляхом інспірування сепаратистських проявів і всебічної підтримки диверсійно-терористичної діяльності маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. При цьому у Глобальному індексі тероризму, який розробляється для визначення рівня уразливості держав до терористичних загроз, з початком збройної агресії Російської Федерації проти України Україна перемістилася з 51-го (2013 рік) на 21-е місце (2018 рік) серед 163 країн [4].

Важливим елементом протидії терористичній загрозі в Україні є встановлення кримінальної відповідальності за діяльність терористичних ор-

ганізацій, що реалізовано як у Кримінальному кодексі України (далі – КК України), так і в Законі України від 20 березня 2003 року № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом», який визначає поняття «терористична організація» (ст. 1), а також передбачає підстави відповідальності організації за терористичну діяльність (ст. 24) [5].

Попри це, на сьогодні в аспекті кримінально-правового регулювання відповідальності терористичних організацій існують певні прогалини та суперечності, що обумовлює необхідність проведення відповідних наукових розвідок, зокрема, стосовно розуміння ознак поняття «терористична організація» на основі їх виокремлення у міжнародних антитерористичних документах та у законодавстві окремих зарубіжних держав.

Мета дослідження полягає в удосконаленні підходів щодо розуміння суті поняття «терористична організація» у кримінальному праві України шляхом аналізу положень антитерористичних міжнародно-правових документів.

Згідно з Концепцією боротьби з тероризмом в Україні, затвердженій Указом Президента України від 5 березня 2019 року № 53/2019, виявлення і припинення терористичної діяльності передбачає вирішення, зокрема, такого завдання, як удосконалення нормативно-правового забезпечення заходів боротьби з тероризмом, зокрема в частині порядку визнання організації терористичною (*Концепція боротьби з тероризмом в Україні, 2019*). У законодавстві України поняття «терористична організація» визначається у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Під нею розуміється стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації [4]. Водночас КК України лише визначає підставу кримінальної відповідальності за створення та діяльність терористичних організацій (ст. 258-3), не розкриваючи її ознак.

Переходячи до характеристики ознак поняття «терористична організація» у міжнародно-правовому вимірі, звернемо увагу на те, що попри існування списків тих організацій, які визнаються терористичними, здійснюючи свою діяльність як на універсальному, так і на регіональному рівнях, у міжнародних антитерористичних конвенціях до сьогодні не напрацьовано загальноприйнятого підходу до розуміння того, які організа-

ції слід відносити до терористичних, чітко не виокремлено їх ідентифікуючих ознак.

Лише у Додатковому протоколі до Конвенції Ради Європи (далі – РЄ) про запобігання тероризму зроблено спробу визначити ознаки терористичних організацій. Проте у вказаному міжнародному документі вдалося закріпити єдиний нормативно значущу ознаку, що характерна для вказаних організацій, а саме мету, яка полягає у вчиненні або сприянні вчиненню одного або декількох терористичних злочинів організацією чи групою (ст. 2) [6]. Проте цей протокол 28 жовтня 2015 року було підписано Україною, однак не ратифіковано Верховною Радою України.

Акцентуючи увагу на проблемі відповідальності терористичних організацій, у міжнародно-правовому вимірі чітко розмежується сфера застосування конвенцій, що визначають ознаки злочинних організацій, та конвенцій, які спрямовані на протидію тероризму. Наприклад, згідно з пунктами «а» та «с» ст. 2 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, під організованою злочинною групою розуміється структурно оформлена група в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду, а під структурно оформленою групою – група, яка не була випадково утворена для негайного вчинення злочину і в якій не обов'язково формально визначені ролі її членів, обговорений безперервний характер членства або створена розвинута структура [7]. Проте згідно з вказівкою у ст. 3 цієї Конвенції відповідне тлумачення не поширюється на терористичні організації, навіть у тому випадку, коли вони мають транснаціональний характер. До такого висновку дійшло і ряд зарубіжних науковців (наприклад, Б. Хофман, Г. Лафрі, Дж. Пікареллі) [8, с. 56].

Водночас, як зазначає Г. П. Жаровська, поняття «транснаціональна організована злочинність» розглядається як у широкому, так і у більш вузькому значенні. Так, «у широкому розумінні це поняття, безумовно, містить у собі як політичні, у тому числі терористичні, злочини, так і загальнокримінальні транснаціональні злочини. Проте для розмежування ідеологічно мотивованих і загальнокримінальних видів злочинної діяльності термін «транснаціональна організована злочинність» нерідко розглядається як такий, що охоплює переважно загальнокримінальну організовану злочинність» [9, с. 56]. Водночас ця дослідниця робить висновок, що «незважаючи на те, що терористична діяльність найчастіше має

і транснаціональний, і організований характер, вона виносить за межі поняття «транснаціональна організована злочинність». У цьому розумінні йдеться про тероризм і «транснаціональну організовану злочинність» як однопорядкові поняття. Таке розмежування має умовний характер і підкреслює специфіку тероризму, його відмінність від тих видів злочинної діяльності, головною метою яких є отримання прибутку. При такій інтерпретації поняття «організована злочинність» не поглинає тероризм» [9, с. 62]. О. О. Кваша також вбачає відмінності між терористичними та загальнокримінальними організованими формами співучасті, вказуючи на те, що мета діяльності сучасних організованих терористичних структурних об'єднань не охоплюється законодавчим визначенням мети діяльності злочинних організацій або вчинення терористичного акту, а також доктринальним розумінням мети функціонування організованої злочинності [10, с. 62].

Така точка зору, хоча і визнається більшістю науковців та політичних діячів, проте підлягає певному перегляду. Адже на сьогодні, урахувавши специфіку транснаціональної організованої злочинності як в Україні, так і у світі, стирається межа між тими організаціями, що переслідують виключно «терористичну» мету чи лише мету отримання прибутку. Досить часто вказані цілі можуть переплітатися у діяльності як терористичних, так і загальнокримінальних злочинних угруповань.

На сьогодні у міжнародному праві превалує підхід, відповідно до якого існує тісний зв'язок між такими феноменами, як тероризм та транснаціональна злочинність, що дає підстави відносити Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності до антитерористичного законодавства, позаяк створює підвалини профілактики терористичним загрозам, які виходять від терористичних організацій [11, с. 18]. Повністю підтримуємо вказаний підхід та вважаємо, що зазначений міжнародний документ можна відносити до системи антитерористичного законодавства України, спрямованого на профілактику та виявлення протиправної діяльності терористичних груп та організацій. Хоча класичний доктринальний погляд – інший [12, с. 6–9].

Отже, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності може бути основою для виокремлення та характеристики ознак терористичної групи та терористичної організації. Варто звернути увагу на те, що вказаний міжнародний документ, на відміну від КК України, не диференціює організовані форми співучасті. Тому й у міжнародно-правовому вимірі для терористичної групи чи організації має бути притаманна мінімальна кількість учасників, а саме три або більше особи. Така ж кіль-

кісна ознака характерна і для організованої групи чи терористичної групи, що розміщені на початковому щаблі організованих форм співучасті.

Терористичній групі та організації повинні бути притаманними й інші загальні ознаки організованих форм співучасті, що закріплені у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Йдеться про внутрішню структурованість відповідної групи чи організації. Проте на сьогодні «на перший план виходять мережеві структури, які складаються з ядра чи бази (так з арабської перекладається сумнозвісна «Аль-Каїда») та автономних осередків і груп, об'єднаних лише спільною метою» [13]. Таким чином, як вбачається, терористичні групи чи організації зазвичай відрізняються від загальнокримінальної (навіть транснаціональної) організованої злочинності, яка, як правило, має досить складні внутрішньо-структурні зв'язки. Осередки терористичних груп чи організацій досить часто є автономними, а тому встановити їх належність до терористичної організації, використовуючи лише таку ознаку, як її внутрішня структура, достатньо складно. Тобто, вказана ознака є нерелевантною в аспекті визначення терористичної організації, на відміну від відповідних форм організованої злочинності.

На наш погляд, під час визначення ознак терористичної групи чи терористичної організації у національному законодавстві слід робити акцент на суб'єктивній ознаці, яка допомагає здійснити ідентифікацію приналежності особи до такої організації, наявності достатніх ознак у поведінці такої особи, які можуть підтвердити таку приналежність. Попри те, що наявність внутрішньої структури терористичної організації не є вирішальною ознакою для ідентифікації такої організації як терористичної, все ж доцільно передбачати її у національному законодавстві, надаючи їй статусу додаткової.

Не може слугувати ідентифікаційною ознакою терористичної організації її озброєність. Хоча окремі зарубіжні дослідники вказують на неї [14, с. 14]. Звісно, більшість терористичних злочинів вчиняються з використанням різного виду зброї. Проте терористична діяльність може полягати у здійсненні вельми різноманітних дій, до яких можна віднести, зокрема, втягнення у вчинення терористичного акту, публічні заклики до такого акту, сприяння вчиненню терористичного акту, зокрема, вербування, озброєння, навчання особи з метою його вчинення. Їх виконання може здійснюватися без використання зброї. Таким чином, на наш погляд, між наявністю зброї в окремих учасників організації та визначенням її належності до терористичної відсутній зв'язок, що не дозволяє виокрем-

лювати озброєність як ідентифікуючу ознаку терористичної організації як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Важливою ознакою терористичної організації, що впливає з розуміння у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, виступає тривалий характер діяльності, оскільки, як зазначено у вказаній Конвенції, організована злочинна група діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох злочинів, що передбачені вказаним міжнародним документом. На наш погляд, вказану ознаку доцільно екстраполювати і на визначення терористичної організації, оскільки вона повинна здійснювати чи готуватися здійснювати свою діяльність упродовж невизначеного часу, про що може свідчити підготовка до вчинення кількох злочинів терористичної спрямованості.

Окрім того, терористичну організацію з-поміж інших організованих форм співучасті загальнокримінального спрямування вирізняє така ознака, як здійснення її учасниками терористичної діяльності. Як зазначено в абз. 5 ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», поняття «терористична діяльність» охоплює планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; проходження навчання тероризму; виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою; фінансування та інше сприяння тероризму [5]. При цьому відповідна ознака у контексті ідентифікації організації як терористичної є однією з основних. Проте слід звернути увагу на те, що фактичне здійснення такої терористичної діяльності учасниками терористичної організації не вимагається. Організація повинна визнаватися терористичною і в тому випадку, коли буде зібрано належні та допустимі докази стосовно того, що організація мала на меті здійснювати терористичну діяльність.

У теорії кримінального права України висловлюється слушна пропозиція про розширення розуміння поняття «терористична діяльність», а відтак і поняття «терористична організація». Так, І. О. Криворучко, урахувуючи соціально-політичну ситуацію в Україні, яка склалася, починаючи з 2014 р, зокрема, у зв'язку з діяльністю «ДНР» та «ЛНР», відзначає, що на сьогодні варто вести мову про проблему своєрідної трансформа-

ції та переродження суті терористичних організацій, які створюються не лише з метою вчинення терористичних злочинів, а й з метою посягання на основи національної безпеки. Ураховуючи те, що ця мета не охоплюється поняттям терористичної діяльності, цей науковець пропонує законодавчо передбачити, що терористична організація створюється та діє з метою здійснення терористичної діяльності та (або) спричинення шкоди основам національної безпеки [15, с. 78–79]. Повністю погоджуємося з вказаним підходом. Хоча його не можна запропонувати як універсальний у міжнародно-правовому вимірі, оскільки він відображає національну особливість діяльності терористичних організацій. На наш погляд, законодавець України під час імплементації міжнародно-правових норм у внутрішнє законодавство може відходити від класичного, міжнародно визначеного підходу, зважаючи на певні особливості як національної правової системи, так і внутрішнього буття країни, яке вимагає національно пристосованого правового регулювання відповідного порядку суспільних відносин.

Підсумовуючи викладене вище, відзначимо, що терористична організація – це стійка злочинна організація, яка має внутрішню структуру, створена з метою здійснення терористичної діяльності та (або) спричинення шкоди основам національної безпеки України. Така дефініція може бути взята за основу під час вдосконалення визначення поняття «терористична організація», що на сьогодні вміщена у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» [5].

Ураховуючи проведене нами дослідження ознак терористичної організації у міжнародно-правовому вимірі, дозволило запропонувати таке розуміння поняття «терористична організація, що може бути основою вдосконалення відповідного поняття у національно-правовому вимірі: терористична організація – це стійка злочинна організація, яка має внутрішню структуру, створена з метою здійснення терористичної діяльності та (або) спричинення шкоди основам національної безпеки України.

1. *United Nations General Assembly (2006). Globalna iakonterroristicheskaia strategiiia [Global Counter Terrorism Strategy], September 8. <https://cutt.ly/hm413nd> [in Russian].*
2. *Report of the Secretary-General (2018). Activities of the United Nations system in implementing the United Nations Global Counter-Terrorism Strategy. <https://cutt.ly/3m418K6> [in English].*
3. *Supreme Court (2018). Postanova Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu [Resolution of the Second Judicial Chamber of the*

- Criminal Court of Cassation*]. July 5, in case № 225/6151/15-k. <https://cutt.ly/9m4171t> [in Ukrainian].
4. *Kontsepsiia borotby z teroryzmom v Ukraini* (2019) [The concept of combating terrorism in Ukraine], Decree of the President of Ukraine of March 5 № 53/2019. <https://cutt.ly/Xm416fA> [in Ukrainian]
 5. *Law of Ukraine* (2003). *On the fight against terrorism from March 20*. <https://cutt.ly/1m40qOw> [in Ukrainian].
 6. *Council of Europe* (2015). *Dodatkovyi protokol do Konventsii pro zapobihannia teroryzmu* [Additional Protocol to the Convention on the Prevention of Terrorism] October 22. <https://cutt.ly/0m40wT6> [in Ukrainian].
 7. *United Nations* (2000). *Konventsiia proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochynnosti* [Convention against Transnational Organized Crime] November 15. <https://cutt.ly/Wm40eBU> [in Ukrainian].
 8. *Defining terrorism* (2008). COT Institute for Safety, Security and Crisis Management. Netherlands organization for Applied Scientific Research TNO. 183 [in English].
 9. *Zharovska, H.* (2019). *Teoriia ta praktyka protydii transnatsionalnii orhanizovanoi zlochynnosti v Ukraini* [Theory and practice of counteracting transnational organized crime in Ukraine] [Doctoral dissertation, National Academy of Internal Affairs], Kyiv, 593 [in Ukrainian].
 10. *Kvasha, O.* (2016, 09–10 December). *Do problemy vyznachennia terorystychnykh orhanizatsii, meta stvorennia yakykh poliahaie u zapodiianni shkody natsionalnii bezpetsi Ukrainy* [To the problem of identifying terrorist organizations, the purpose of which is to harm the national security of Ukraine] [Conference presentation abstract]. International scientific-practical conference «Policy in the field of crime control», Ivano-Frankivsk, Ukraine. 58–62 [in Ukrainian].
 11. *United Nations Office on Drugs and Crime* (2010). *Digest Of Terrorist Cases*. Vienna, N. Y., 144 [in Ukrainian].
 12. *Yemelianov, V.* (2016). *Antyterorystychne zakonodavstvo: poniattia, systema, shliakhy vdoskonalennia* [Anti-terrorist legislation: concept, system, ways to improve]. Kharkiv, 88 [in Ukrainian].
 13. *Korenkov, O.* (2018, 26.02) *Suchasnyi teroryzm: napivderzhavy, vovky-odynaky ta ataky smertnykiv* [Modern terrorism: semi-states, lone wolves and suicide attacks]. Ukrainian week. <https://cutt.ly/1m40tpA> [in Ukrainian].
 14. *Fullerton, M.* (2011). *Terrorism, Torture, and Refugee Protection in the United States*. *Refugee Survey Quarterly*, 29 (4), 4–30 [in English].

15. Kryvoruchko I. (2019). *Protydiia diialnosti terorystychnykh orhanizatsii v Ukraini zasobamy kryminalnoi yustytsii [Countering the activities of terrorist organizations in Ukraine by means of criminal justice] [Doctoral dissertation, Institute of State and Law of V.M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine], Kyiv, 302 [in Ukrainian].*

Левчук В. О. Ознаки терористичних організацій: міжнародно-правовий та національний вимір

У статті досліджується проблема визначення ознак поняття «терористична організація» у міжнародних антитерористичних конвенціях. Крім того, зазначені ознаки порівнюються з тими, що визначені у національному законодавстві України, зокрема, у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» та Кримінальному кодексі України. Зроблено висновок, що законодавець України під час імплементації міжнародно-правових норм до національного законодавства може відходити від класичного, міжнародно визначеного підходу, враховуючи певні особливості як національної правової системи, так і внутрішнього буття країни, потребує національно-приспособаного правового регулювання відповідного порядку суспільних відносин. Виділено ознаки поняття «терористична організація» у конвенціях міжнародних організацій. Зокрема, це стосується і України в аспекті визнання терористичними організаціями самопроголошених «Донецьку народну республіку» та «Луганську народну республіку». Враховуючи ознаки поняття «терористична організація», визначені у міжнародно-правовому та національно-правовому вимірах, під нею запропоновано розуміти стійку злочинну організацію, яка має внутрішню структуру, створена з метою здійснення терористичної діяльності та (або) заподіяння шкоди основам національної безпеки України.

Ключові слова: тероризм, терористична організація, терористична група, терористична діяльність, антитерористичне законодавство, кримінальна відповідальність, визначення.

Levchuk V. O. Signs of terrorist organizations: international legal and national legal dimensions

The article examines the problem of defining the features of the concept of «terrorist organization» in international anti-terrorist conventions. In addition, these features are compared with those defined in the national legislation of Ukraine, in particular, in the Law of Ukraine «On Combating Terrorism» and in the Criminal Code of Ukraine.

It is concluded that the legislator of Ukraine in the implementation of international law in domestic law may deviate from the classical, internationally defined approach, given certain features of both the national legal system and the internal existence of the country, which requires nationally adapted legal regulation of public relations.

The features of the concept of «terrorist organization» in the conventions of international organizations are highlighted. In particular, this applies to Ukraine in

terms of recognizing the self-proclaimed «Donetsk People’s Republic» and «Luhansk People’s Republic» as terrorist organizations.

Given the characteristics of the concept of «terrorist organization», which were defined in the international legal and national legal dimensions, it is proposed to understand a stable criminal organization that has an internal structure created to carry out terrorist activities and (or) harm the national security of Ukraine.

Key words: terrorism, terrorist organization, terrorist group, terrorist activity, anti - terrorist legislation, criminal liability, definition.